

Nota voor Burgemeester en Wethouders

Team:

Onderwerp:

Reactie rekenkameronderzoek Toegankelijkheid van Stemlokalen

Notagegevens

Bestuursorgaan	: B-en-W 11-11-2024
Notanummer	: 2024-890
Datum	: 11-11-2024
Programma	: 01 - Burger en bestuur
Portefeuillehouder	: Burgemeester,
Bijlage(n)	: 2024-10-24 Rapport Toegankelijkheid van Stemlokalen - Rekenkamer Deventer.pdf, 2024-10-24 Rekenkamerbrief Toegankelijkheid van Stemlokalen.pdf, Reactiebrief College.pdf

Parafering

06-11-2024: Programmamanager
06-11-2024: Burgemeester

Agendering

* 06-11-2024: Gemeentesecretaris/algemeen directeur

* 07-11-2024: Teammanager Concernstaf en Adjunct-secretaris

Definitieve akkoord

12-11-2024

B & W d.d.: 11-11-2024

Besluit

1. De Reactiebrief College op het onderzoeksrapport

'Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de toegankelijkheid van stemlokalen' van de rekenkamer vast te stellen.

De nota en het besluit openbaar te maken

Inleiding

De rekenkamer Deventer heeft de toegankelijkheid van de stemlokalen bij de Europese Parlementsverkiezing op 6 juni 2024 getoetst. Bij de verkiezingen van 6 juni 2024 had de gemeente Deventer 57 stemlokalen en deze zijn allemaal bezocht. Aan de hand van een checklist is getoetst hoe toegankelijk deze zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. In bijgevoegd onderzoeksrapport 'Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de toegankelijkheid van stemlokalen' en de begeleidende brief wordt antwoord gegeven op de vraag hoe de gemeente Deventer de toegankelijkheid van de stemlokalen heeft geregeld. Met deze collegenota wordt de reactie op het rapport van de rekenkamer vastgesteld.

Beoogd maatschappelijk resultaat

Met het vaststellen van de reactie op het rapport, deelt het college haar opvatting ten aanzien van de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer.

Betrokken partijen en participatie

Het onderzoek is in opdracht van de Rekenkamer Deventer uitgevoerd. Die dag zijn alle 57 stembureaus bezocht door medewerkers van de Stichting Fooruit, Stadslab Saxion, Rekenkamer Deventer en onafhankelijk onderzoeksbureau Opiniepijlers. Opiniepijlers heeft de data van dit onderzoek geanalyseerd en samengevat in dit rapport.

Toelichting op participatiebeleid

Argumenten voor en tegen

Argumenten voor:

1. Het rapport geeft een compleet beeld van de situatie rondom de toegankelijkheid van stemlokalen in Deventer. Dit komt doordat alle stemlokalen zijn bezocht.
2. Het college onderstreept de conclusie dat er verbeteringen nodig zijn.

Financiële consequenties en dekking

De nodige werkzaamheden kunnen uit het verkiezingsbudget worden gedekt.

Openbaarmaking en communicatie

Aanpak en uitvoering

Na vaststelling kan de brief worden ondertekend en verzonden.

Aan:
leden van de gemeenteraad

i.a.a.:
College van Burgemeester en wethouders
Directie gemeente Deventer

Deventer, 24 oktober 2024

Kenmerk : RKC 2024 - 6
Behandeld door : L.S. Gerritsen **Bijlage** : **Rapport**
Onderwerp : Onderzoek "Toegankelijkheid van stemlokalen"

Geachte voorzitter en leden van de raad,

Op 15 mei 2024 heeft de rekenkamer Deventer de gemeenteraad van Deventer geïnformeerd over de start van het onderzoek naar de toegankelijkheid van stemlokalen. Met het aanbieden van deze rekenkamerbrief en bijbehorende rapportage aan u, sluiten we dit onderzoek af.

Het stemrecht is een essentieel onderdeel van een democratie. Het uitgangspunt hierbij is dat iedereen die mag stemmen, ook moet kunnen stemmen. Dit uitgangspunt is vastgelegd in de Kieswet (2019). Stemlokalen moeten zodanig gelegen zijn en zo zijn ingericht en toegerust dat kiezers met lichamelijk beperkingen zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen. Met het bovenstaande als voornaamste reden heeft de rekenkamer een onderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van stemlokalen in gemeenten Deventer.

In deze rekenkamerbrief lichten we de achtergrond van het onderzoek, de onderzoeksopzet en de analyse aan u toe. Op basis van de analyse heeft de rekenkamer een aantal aanbevelingen opgesteld.

Achtergrond en opzet onderzoek

Met de inclusieagenda "Deventer zonder Drempels" en het beleidskader Diversiteit & Inclusie wordt uitgesproken dat iedereen in Deventer mee moet kunnen doen en onderdeel is van de maatschappij. Deventer is een toegankelijke gemeente, zonder drempels zowel in letterlijk als figuurlijke zin. Onderdeel van het toegankelijk maken van Deventer is ook het vergroten van de toegankelijkheid van publieke voorzieningen, waaronder stemlokalen.

De rekenkamer heeft de toegankelijkheid van de stemlokalen bij de Europese Parlementsverkiezing op 6 juni 2024 getoetst. Bij de verkiezingen van 6 juni 2024 had de gemeente Deventer 57 stemlokalen en deze zijn allemaal bezocht. Aan de hand van een checklist is getoetst hoe toegankelijk deze zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Dit onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Stichting Fooruit, Saxion Stadslab en Opiniepilers.

Het onderzoek is uitsluitend gericht op de toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke beperking. Voor de toegankelijkheid van de verkiezingen voor mensen met bijv. een verstandelijke of psychische beperking zijn andere aspecten van toegankelijkheid belangrijk.

Het doel van de rekenkamer is om de gemeenteraad inzicht te geven in de toegankelijkheid van de stemlokalen in de gemeente Deventer voor mensen met een lichamelijke beperking.

De centrale vraag in het onderzoek luidt:

Is de wettelijke verplichting van 100% toegankelijke stemlokalen voor mensen met een lichamelijke beperking tijdens de verkiezingen van 6 juni 2024 bereikt?

Deze centrale vraag is uitgewerkt aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

1. Zijn alle stemlokalen in de gemeente Deventer toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking?
2. Is de informatievoorziening van de gemeente Deventer over de toegankelijkheid van stemlokalen aan mensen met een lichamelijke beperking op orde?
3. Is de gemeenteraad voldoende geïnformeerd over de mate waarin de gemeente voldoet aan de wettelijke verplichting om stemlokalen toegankelijk te maken voor mensen met een lichamelijke beperking?

De rekenkamer heeft de stemlokalen aan artikel J4-2 en J4-3 van de Kieswet getoetst. Voor de uitvoering van deze artikelen heeft de Rijksoverheid de Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus opgesteld. Deze criteria zijn onder te verdelen in drie aspecten:

- Bereikbaarheid: Kunnen kiezers vanaf de openbare weg bij het stemlokaal komen? Dit gaat o.a. over bewegwijzering, gehandicaptenparkeerplaats en een obstakel vrije route.
- Betreedbaarheid: De criteria binnen dit aspect hebben allemaal te maken met voorzieningen die nodig zijn om vanaf de entree tot in de stemruimte te komen. Bijv. de toegankelijkheid van de buitendeur van het gebouw en de afwezigheid van hoge drempels.
- Bruikbaarheid: Zijn de faciliteiten aanwezig om als kiezer zelfstandig een stem uit te kunnen brengen? Bijv. voldoende ruimte voor een rolstoel of scootmobiel en de aanwezigheid van een leesloep.

Recentelijk heeft de rekenkamer Utrecht (2023) een onderzoek uitgevoerd naar de toegankelijkheid van stemlokalen. Tevens heeft Utrecht het onderzoek ook uitgevoerd tijdens de verkiezingen op 20 maart 2019 voor de Provinciale Staten en de Waterschappen. De ervaringen van beide onderzoeken heeft Utrecht met de rekenkamer Deventer gedeeld. De rekenkamer Utrecht heeft de criteria van de Rijksoverheid omgezet naar een vragenlijst.

Om te beoordelen of een stembureau toegankelijk is, is in dit onderzoek gewerkt met een meetlat "praktisch toegankelijkheid" van acht criteria. De rekenkamer Utrecht heeft deze meetlat eerder gebruikt, omdat de toegankelijkheidscriteria van de Rijksoverheid breed en gedetailleerd zijn. Wanneer een stembureau niet voldoet aan één van de geselecteerde criteria, kan een Deventenaar met een lichamelijke beperking daar niet zelfstandig stemmen.

Conclusie

Stemlokalen in Deventer zijn ondergebracht in uiteenlopende soorten panden. Met brede en smalle deuren, automatische deuren, roosters, drempels en diverse soorten vloeren. In Deventer is 81% van de stembureaus (praktisch) ontoegankelijk. Bij 46 van de 57 stembureaus zijn er problemen voor inwoners met een lichamelijke beperking om zonder hulp te stemmen. De rekenkamer concludeert dat niet alle stemlokalen in de gemeente Deventer toegankelijk zijn voor mensen met een lichamelijke beperking en er een te optimistisch beeld is van de toegankelijkheid van stemlokalen.

Dat komt dan met name doordat stembureaus niet zelfstandig te bereiken en/of te betreden zijn. Deventenaren met een lichamelijke beperking kunnen daardoor niet zelfstandig vanaf de openbare weg in het stembureau komen. Stembureaus zijn overwegend bruikbaar; dat wil zeggen dat Deventenaren, eenmaal binnengekomen in het stembureau, veelal zelfstandig hun stem uit kunnen brengen.

Het onderzoek concludeert tevens dat er een discrepantie is tussen wat de gemeente communiceert over de toegankelijkheid van stemlokalen en wat het onderzoek in de werkelijk aantreft. Zo schrijft de gemeente Deventer op haar website dat bijna alle stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een beperking, terwijl op <http://www.waarismijnstemlokaal.nl> geen melding wordt gemaakt van stemlokalen die niet toegankelijk zijn. Op de kandidatenlijst staat vervolgens vermeld dat één van de 57 stemlokalen niet toegankelijk is. De communicatie van de gemeente is op dit punt niet eenduidig. Tot slot is de gemeenteraad ook niet geïnformeerd, wettelijk verplicht, over dat dit stembureau niet toegankelijk is.

Aanbevelingen

Op basis van de conclusies en het bijgevoegde rapport heeft de rekenkamer de volgende aanbevelingen geformuleerd:

Aanbeveling 1: Zorg op korte termijn voor meer toegankelijke stemlokalen

Verlaag drempels voor kiezers met een lichamelijke beperking door bij de eerstvolgende verkiezing meer stemlokalen toegankelijk te maken. Richt je allereerst op de gebouwen die met beperkte extra maatregelen (meer) toegankelijk kunnen worden.

Maak een plan van aanpak voor de eerstkomende verkiezing met aandacht van het oplossen van de meest voorkomende knelpunten (zoals te hoge drempels), een checklist met de logistieke partner, betrekken van de stembureauleden, een eenduidige communicatie, nulmeting, borging van de toegankelijkheidscriteria in de organisatie en spreiding van de stemlokalen.

Aanbeveling 2: Streef op de langere termijn naar 100% toegankelijkheid.

Begin bij de panden in gemeentelijk bezit en voer daar zoveel mogelijk permanente toegankelijkheidsmaatregelen door. Zo kan het aantal permanent toegankelijke locaties die op de korte termijn zijn gerealiseerd worden uitgebreid. Ga in gesprek met pandeigenaren over permanente maatregelen of zoek een andere locatie voor het stembureau.

Aanbeveling 3: Controleer steekproefsgewijs de stemlokalen tijdens verkiezingen

De dag van de verkiezingen is het moment dat alle stemlokalen toegankelijk moeten zijn en elke stemmer zelfstandig moet kunnen stemmen. Om de criteria voor toegankelijkheid van stemlokalen te verankeren in de gemeentelijke organisatie wordt geadviseerd om steekproefsgewijs de stemlokalen te toetsen. Een suggestie vanuit de rekenkamer is om dit samen te doen met ervaringsdeskundigen van Stichting Fooruit.

Aanbeveling 4: Betrek stembureauleden meer bij de organisatie

De stembureauleden zijn de ervaringsdeskundigen, de oren en ogen van de gemeente; zij praten met stemmers en weten wat er speelt. Het is belangrijk om de stembureauleden vooraf te informeren over de toegankelijkheidscriteria en achteraf met ze te evalueren om de toegankelijkheid – indien nodig – in de toekomst te verbeteren. Zij hebben veel dingen snel opgelost, bijv. de verplichte stoelen in de ruimte. De rekenkamer begrijpt dat de gemeente hier al invulling aangeeft, maar vraagt om hier nog meer aandacht aan te besteden. Vraag concreet hoe zij vinden dat de toegankelijkheid kan worden verbeterd en wat zij horen van kiezers.

Aanbeveling 5: Informeer de gemeenteraad over de toegankelijkheid

Het is wettelijk verplicht om de gemeenteraad te informeren over wanneer stemlokalen niet toegankelijk zijn. De afgelopen verkiezing heeft het college van B&W de gemeenteraad niet geïnformeerd over dat ten minste één stemlokaal volgens het college van B&W niet toegankelijk was voor kiezers met een lichamelijke beperking. Bepaal nadrukkelijk als gemeente van tevoren welke stembureaus wel toegankelijk zijn en welke niet, om daarmee de raad en inwoners juist en tijdig te informeren.

Tot slot

De gemeente Deventer heeft de ambitie uitgesproken dat iedereen in Deventer mee moet kunnen doen en dat Deventer een toegankelijke gemeente, zonder drempels is. Met dit onderzoek concludeert de

rekenkamer Deventer dat Deventer op het gebied van stemlokalen niet zonder drempels is. Op dit moment moeten stemmers met een beperking een (fysieke) drempel over om te stemmen. De rekenkamer vindt daarom dat er op korte termijn stappen moeten worden gezet om stemlokalen toegankelijker te maken.

Bij vragen, opmerkingen en/of suggesties kan u zich wenden tot de secretaris van de rekenkamer (l.gerritsen@deventer.nl).

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,
namens de rekenkamer Deventer,

Karin van den Berg (voorzitter)

Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de toegankelijkheid van stemlokalen

Een rondgang langs alle stemlokalen van de gemeente Deventer tijdens de Europese Verkiezingen op 6 juni 2024

Interviews
Citaten
Infographics

Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de toegankelijkheid van stemlokalen

Een rondgang langs alle stemlokalen
van de gemeente Deventer tijdens de
Europese Verkiezingen op 6 juni 2024

Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de toegankelijkheid van stemlokalen

Onderzoeksbureau Opiniepijlers, juni 2024
In opdracht van de Rekenkamer Deventer
Samenstelling Frank Bolder
Onderzoek Monique Langendonk, Elsbeth Lelyveld,
Engelien Mulder, Richard Stegers, Fred Eggink
Graphics, ontwerp en opmaak Louman & Friso ontwerp bureau

Inhoud

1 Samenvatting	6
Vindbaarheid	6
Bereikbaarheid	6
Toegankelijkheid	6
Aanbevelingen	7
2 Beschrijving van de werkwijze	8
3 Bevindingen	10
Tot de voordeur	10
Van de voordeur tot het stemlokaal	17
Het stemlokaal	26

1

Samenvatting

Stemlokalen in Deventer zijn ondergebracht in uiteenlopende soorten panden. Met brede en smalle deuren, automatische deuren, roosters, drempels en diverse soorten vloeren. Om te beoordelen of een stembureau praktisch toegankelijk is, werd voor dit onderzoek gewerkt met een meetlat van acht criteria. Deze is afgeleid van de Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Eerder heeft de Rekenkamer Utrecht deze meetlat gebruikt. Stembureaus zijn praktisch toegankelijk als voldaan is aan de onderstaande acht criteria. Bij elke criterium is in een percentage aangegeven welke stembureaus praktisch niet toegankelijk zijn.

Wat betreft de werkwijze: deze criteria zijn vertaald in een vragenlijst. Om een voorbeeld te geven: bij punt 1 is de route vanaf het trottoir naar de entree deur op verschillende punten beoordeeld. Elk criterium is opgebouwd uit verschillende vragen.

1 De route vanaf het trottoir naar de entree deur van het stembureau is verhard, vrij van obstakels en vlak of de hoogteverschillen zijn adequaat overbrugd. Praktisch niet toegankelijk: 16%

2 De route vanaf de entree deur door het gebouw naar het stembureau is voldoende breed en vrij van obstakels. Praktisch niet toegankelijk: 21%

3 Alle drempels en hoogteverschillen van meer dan 2 cm zijn goed overbrugd, of het eventueel resterende niet-overbrugde hoogteverschil is niet meer dan 2 cm. Praktisch niet toegankelijk: 26%

4 Alle deuren en doorgangen zijn minimaal 85 cm breed. Praktisch niet toegankelijk: 7%

5 Handbediende deuren die niet permanent open staan, zijn te openen vanuit een rolstoel (niet te zwaar en voldoende opstelruimte) Praktisch niet toegankelijk: 39%

6 Er is voldoende verkeersruimte in het stembureau om de stemtafel, de stemhokjes en de stembus met een rolstoel of scootmobiel te bereiken. Praktisch niet toegankelijk: 4%

7 Er is een onderrijdbaar stemhokje met een laag werkblad aanwezig. Praktisch niet toegankelijk: 23%

8 Eventuele roosters hebben gaten die niet groter zijn dan 2x2 cm. Zijn ze groter of worden ze afgedekt met kokosmatten of rubbermatten, dan voldoet een stembureau niet aan dit criterium. 46%

Op basis van deze cijfers is 81 procent van de stembureaus in Deventer niet toegankelijk, dat zijn 46 van de 57 bureaus. Elf bureaus voldoen aan alle criteria.

Als we inzoomen op de resultaten dan blijken vooral deuren en matten van invloed op deze cijfers.

Beschrijving van de werkwijze

De Rekenkamer Deventer heeft opdracht gegeven voor dit onderzoek. Uitgangspunt zijn de toegankelijkheidscriteria die de overheid sinds 2020 hanteert en voor dit onderzoek zijn uitgewerkt in een checklist. Deze lijst is eerder door de rekenkamer Utrecht gebruikt. Deze is één-op-één overgenomen; het is een soort meetlat die met name de toegankelijkheid en bereikbaarheid van de stembureaus toetst.

Dat is gebeurd op donderdag 6 juni tijdens de Europese verkiezingen. Die dag zijn alle 57 stembureaus bezocht door medewerkers van de Stichting Fooruit, Stadslab Saxion, Rekenkamer Deventer en onafhankelijk onderzoeksbureau Opiniepijlers. Opiniepijlers heeft de data van dit onderzoek geanalyseerd en samengevat in dit rapport.

Bij de uitwerking van het onderzoek is gekozen voor de weg die stemmers afleggen naar de ruimte met de stembus. Welke hindernissen komen ze onderweg tegen? In totaal zijn er afhankelijk van eventuele tussenruimtes tientallen testmomenten. Bevindingen zijn gedaan op basis van waarnemingen met het oog en meten met een rolmaat.

3

Bevindingen

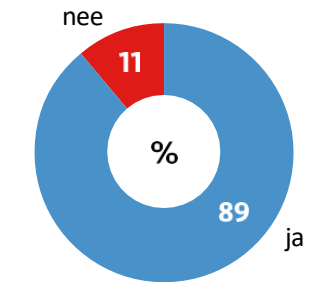
De checklist waarmee de waarnemers op pad zijn geweest is gebaseerd op de route die stemmers afleggen van buiten naar binnen, naar het stemhokje. Deze route hebben we in dit hoofdstuk verder uitgewerkt. Het gaat om drie onderdelen: Naar het stembureau tot aan de voordeur (hoofdstuk 3.1). Vanaf de voordeur het stembureau, inclusief eventuele ruimten die men passeert (hoofdstuk 3.2). En daarna de ruimte met de tafel voor de leden van het stembureau en het stemhokje (hoofdstuk 3.3).

3.1 Tot de voordeur

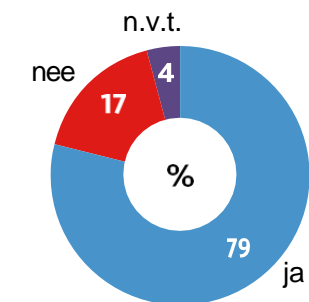
Deventer kent een grote variatie aan stembureaus. Er zijn locaties waar alles klopt, van gehandicaptenparkeerplaatsen tot een obstakelvrije toegang. Op andere locaties moeten voor de verkiezingen extra maatregelen worden getroffen, zoals bijvoorbeeld het overbruggen van hoogteverschillen, wat niet overal kan of soms ook niet goed gebeurt. Soms is er geen gehandicaptenparkeerplaats of helemaal geen parkeerplekken, of alleen betaald parkeren. Of is een stembureau niet toegankelijk vanwege een event (zoals in dit geval de stadskermis)

De vindbaarheid van de stembureaus is een ander punt van aandacht. Soms ontbreken verwijsbordjes aan de openbare weg en soms zijn er meerdere ingangen en is niet duidelijk waar stemmers naar binnen kunnen.

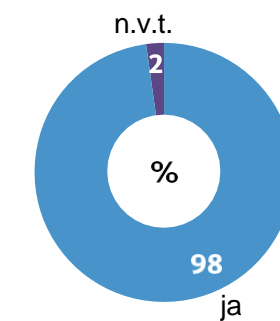
Er is een bord met stemlokaal/stembureau

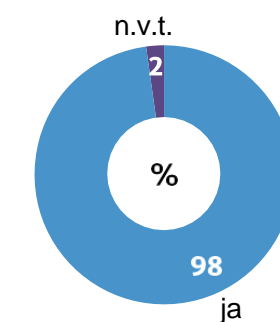
Het bord is duidelijk zichtbaar vanaf de openbare weg

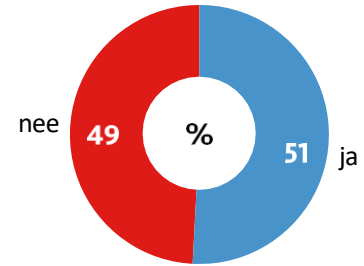
De teksthoogte is minimaal 2,5 cm

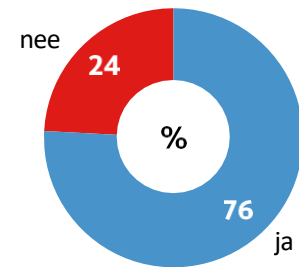
De tekst is qua kleurgebruik duidelijk leesbaar

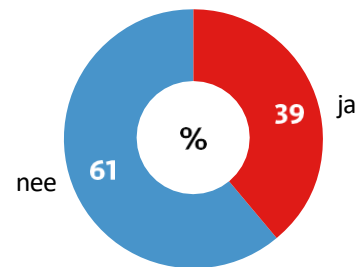
Er is een gehandicapten P binnen 100 meter

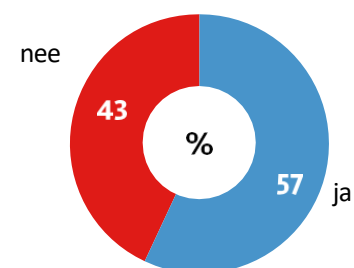
De gehandicapten P is minimaal 2 bij 4,5 meter. Naast en achter de auto is minstens 1,5 meter ruimte voor een rolstoel

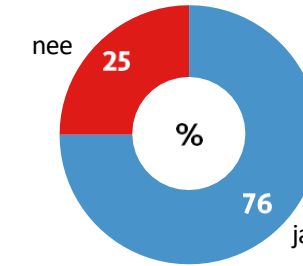
Staat er een auto op de gehandicapten P?

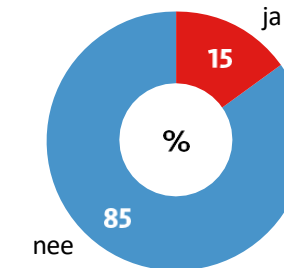
Ligt er een duidelijk zichtbare gehandicaptenkaart in?

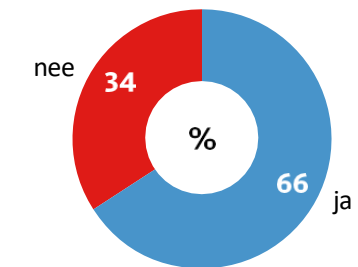
Zijn er 5 of meer vrije reguliere P-plekken

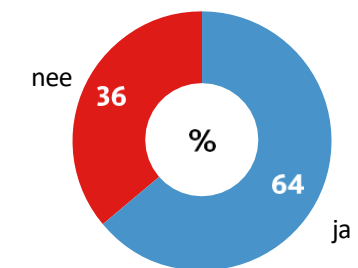
Is er een hoogteverschil van meer dan 2 cm tussen de P en de stoep/route naar het stembureau?

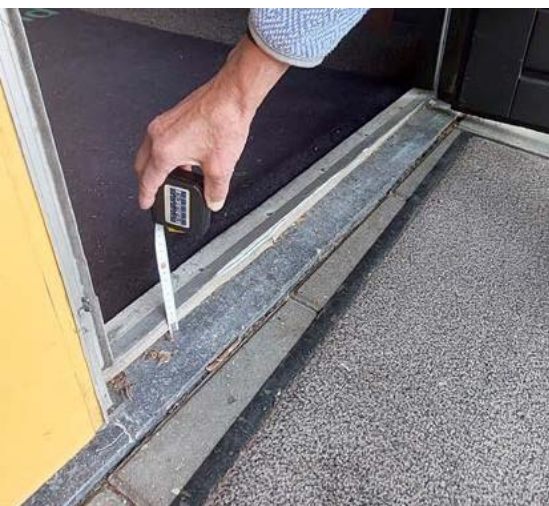
Is er binnen 50 meter een overbrugging van het hoogteverschil?

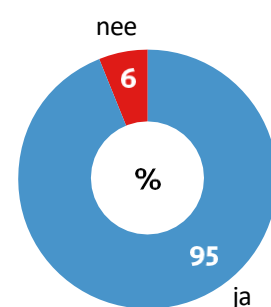
De overbrugging lijkt in orde

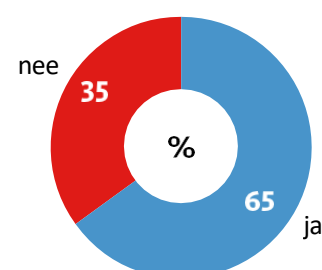

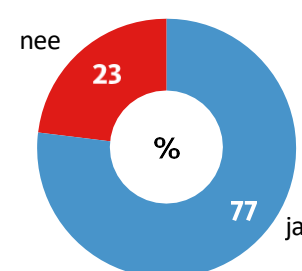
De route is vlak en verhard

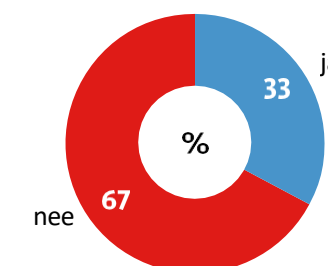
Er is een overbrugging bij de entree om binnen te komen

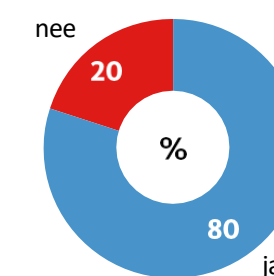
De overbrugging lijkt in orde

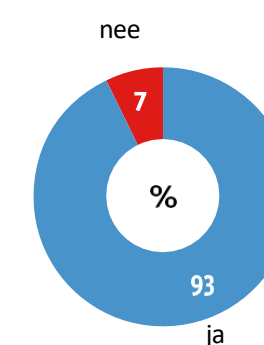
Bij een hoogteverschil vanaf 10 cm: er is een afrijdbeveiliging van 5 cm hoog

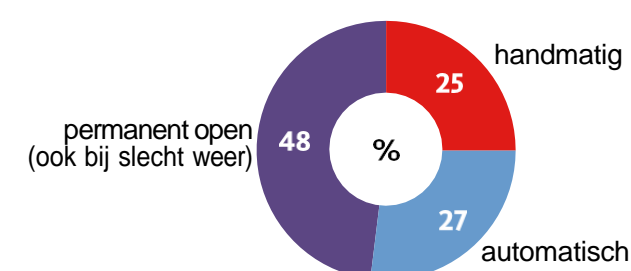
Bij een hoogteverschil vanaf 25 cm: er is een leuning op armhoogte, of de overbrugging is zeer breed

De volledige obstakelvrije toegangsroute is minimaal 1,2 meter breed

Welk deurtype is de deur naar de stemruimte?

Wat hebben waarnemers genoteerd?

- De gehandicaptenparkeerplaats staat aangegeven met een kentekennummer. Het is dus de vraag of anderen hier ook mogen parkeren
- Invalidenparkeerplaats is ongeveer 150 meter
- Het terras bestaat uit onder andere uit kleine tegels, die in hoogte verschillen waar je over kunt struikelen. De leden van het stembureau melden dat er geen rolstoelers in Okkenbroek wonen
- Er zijn twee parkeerplaatsen maar daar staan campers. Ik heb daar wel drie stemmers gezien met een scootmobiel; die waren waarschijnlijk niet afhankelijk van een auto?
- Bij de invalidenparkeerplaats stonden heel veel fietsen. Heel lastig voor iemand in een rolstoel
- Er is wel gevraagd vanuit stembureau om de drempel te overbruggen
- Als je recht voor het Kulturhus staat is het onduidelijk waar de ingang van het stembureau is. Die blijkt aan de achterkant te zitten
- Veel borden vanaf de Raalterweg naar Abdij Sion (vier in totaal). We hoorden dat mensen het nog steeds slecht konden vinden. Vanaf de parkeerplaats van de abdij Sion naar het stembureau is ver lopen, te ver voor mensen die slecht ter been zijn
- Geen duidelijk zichtbaar bord langs de weg. Enige bord staat voor de ingang van het stemlokaal
- Er zijn wel parkeerplaatsen aanwezig maar alleen voor vergunninghouders
- De bewegwijzering van de openbare weg is onvoldoende. Dit

geven de medewerkers van het stembureau ook aan. Vanaf de Van Oldenielstraat is het niet te vinden met behulp van borden

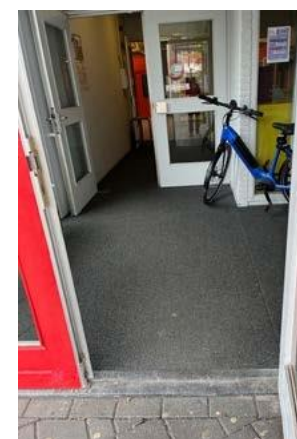
- Vanwege de kermis zijn geen invalidenparkeerplaatsen beschikbaar
- Het is kermis op het plein voor het stadhuis, dat beperkt de toegankelijkheid voor verkeer

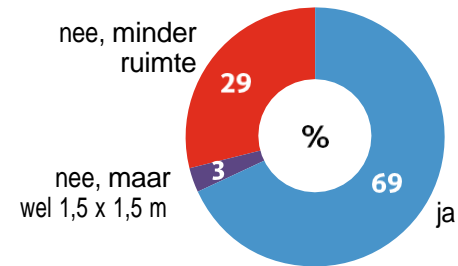
3.2 Van de voordeur tot het stemlokaal

Op onze route binnen het gebouw op weg naar het stemlokaal komen we (soms meerdere) drempels, deuren en tussenruimtes tegen. Drempels kunnen te hoog zijn en doorgangen te smal en/of moeilijk te openen. Als we de tekortkomingen samenvatten en de route visualiseren dan kan een stemmer het volgende tegenkomen: een drempel die 5 centimeter hoog is (2 cm is de norm), niet verder kan omdat obstakels de doorgang blokkeren, een deur niet kan openen, moet zoeken naar het stembureau en een deur niet kan openen omdat er niet voldoende opstelruimte aanwezig is.

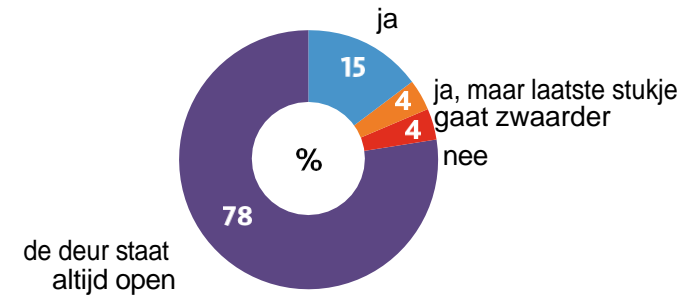
Soms worden situaties ter plekke opgelost door een flipover te plaatsen met een verwijzing naar het stemlokaal en springen leden van het stembureau bij als iemand met een rolstoel of moeizaam lopend binnenkomt. Soms wordt verwezen naar en hellingbaan, elders in het gebouw

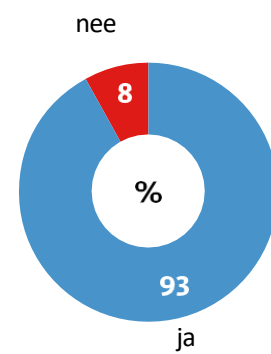
De opstelruimte aan beide zijden van de deur is $\geq 2 \times 2$ meter

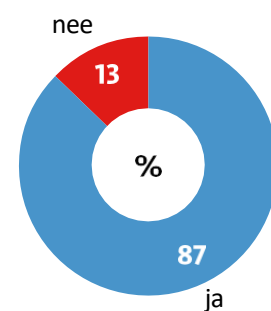
De buitendeur kan met twee gestrekte vingers worden geopend

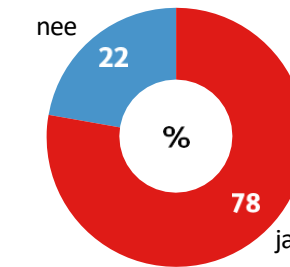
De openingshoek van de deur is minstens 90 graden (haaks)

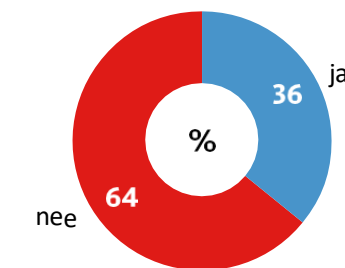
De draaideur heeft compartimenten van minimaal +/- 1 m²

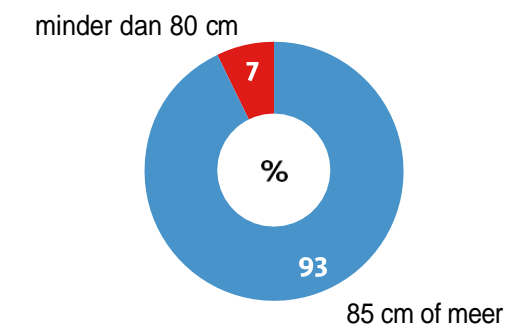
Zit er er een drempel in de deuropening t.o.v. straat/vloer?

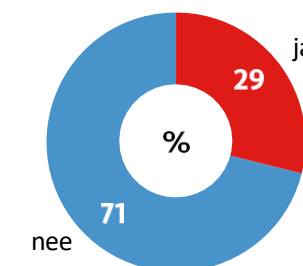
Is er een goed verankerde en anti-slip overbrugging aanwezig?

De vrije doorgangsruijnte van de deur is breder dan 85 cm

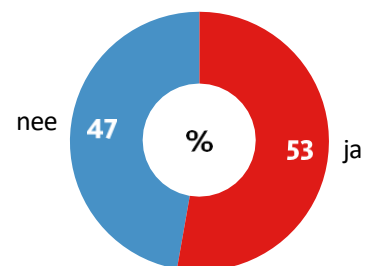
Is er een rooster bij de buitendeur?

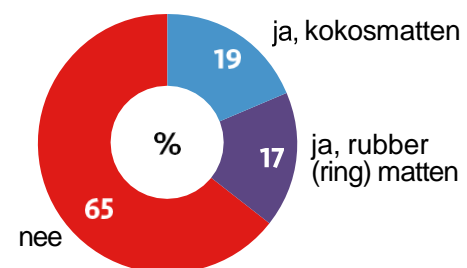

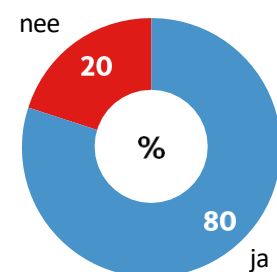
Roosters hebben gaten van meer dan 2x2 cm

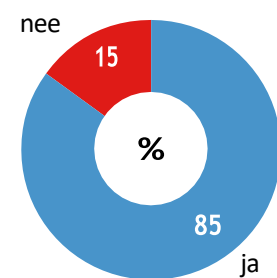
Liggen bij voordeur of op looproute kokosmatten of rubber (ring)matten?

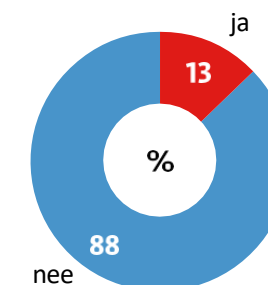
De route is duidelijk aangegeven

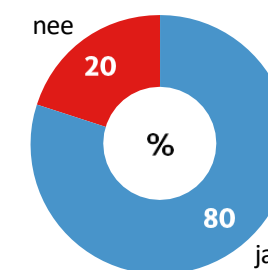
De route is vlak en vrij van obstakels

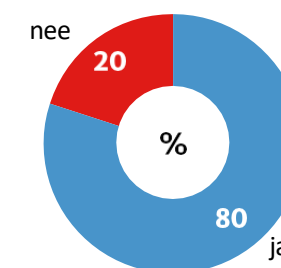
Is er ergens een hoogteverschil van meer dan 2 cm tussen de entree en de stemruimte?

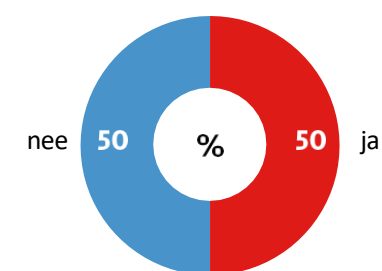
Is er een overbrugging aanwezig bij dat hoogteverschil?

De overbrugging lijkt in orde

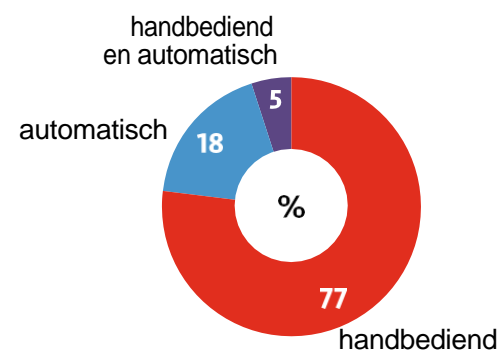

Zijn er 1 of meer tussendeuren tussen de hoofdingang en de stemruimte?

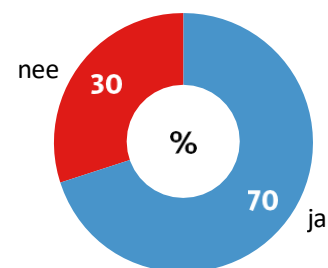

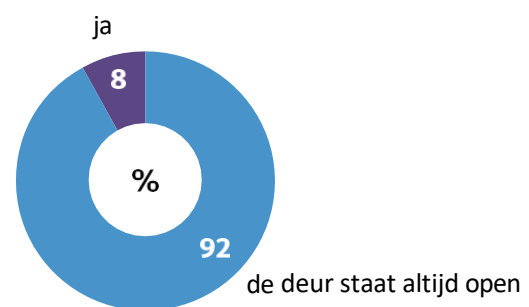
Zijn die deuren handbediend of automatisch?

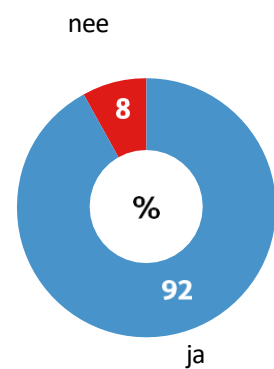
De opstelruimte aan beide zijden van de deur is $\geq 2 \times 2$ meter

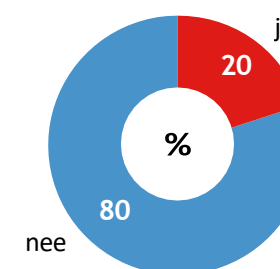
De deur kan met twee gestrekte vingers open getrokken of geduwd

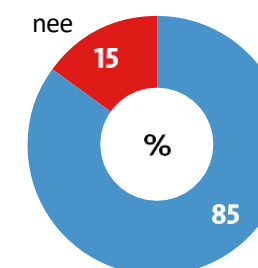
De openingshoek van draaiende deuren is minstens 90 graden (haakse hoek)

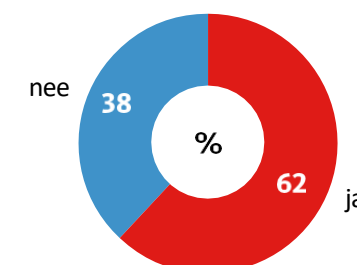
Is er een drempel hoger dan 2 cm in de tussenruimte?

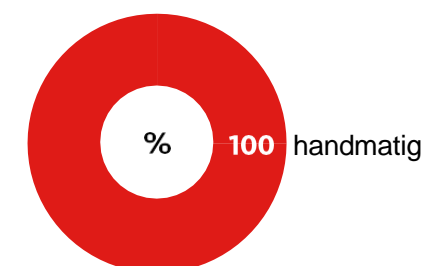
De vrije doorgangruimte is minimaal 85 cm

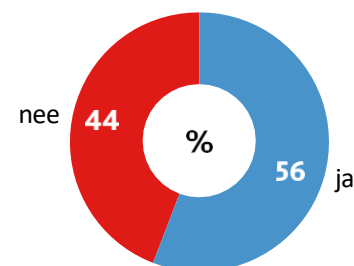
Is er een deur aanwezig van/naar de stemruimte?

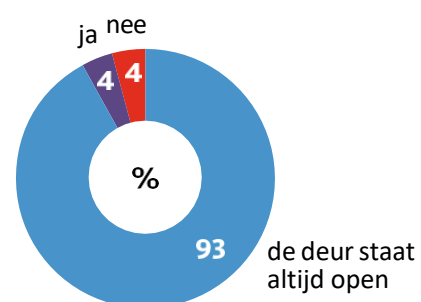
Welk deurtype is de deur naar de stemruimte?

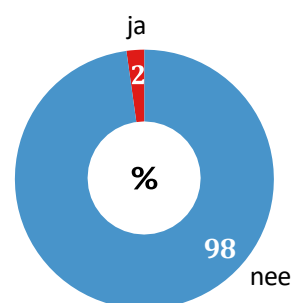
De opstelruimte aan beide zijden van de deur is 2 x 2 meter

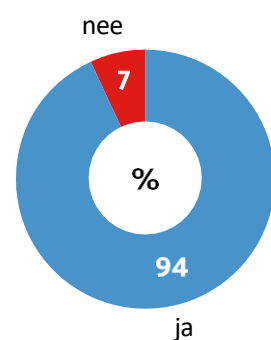
De deur kan met twee gestrekte vingers open getrokken of geduwd

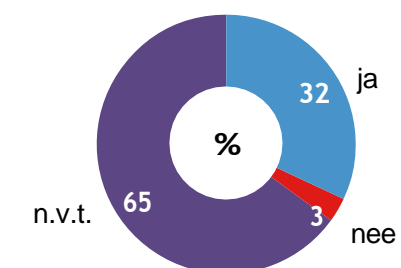
Is er een drempel hoger dan 2 cm naar de stemruimte?

De vrije doorgangruimte van de deur is minimaal 85 cm

Als er vloerbescherming in (de gang naar) het stembureau is aangebracht, is die deugdelijk en veilig? (zodat je er niet over kunt struikelen, bijvoorbeeld naden deugdelijk afgeplakt)

Wat hebben waarnemers genoteerd?

- Lastig voor mensen met een rolstoel of rollator om hier goed te passeren. Het is sluij door, kruip door. Stembureauleden hebben zelf route aangepast om betreedbaarheid te verbeteren
- Het tochtportaal (tussen de entreedeur en de tweede deur) stond links en rechts vol
- De hoofdingang is door de hoge drempel niet geschikt voor rolstoelers. Bij navraag bleek dat er aan de achterzijde een hellingbaan is. De voorzitter stembureau gaf aan dat daar bij de hoofdingang op gewezen moet worden
- In het gebouw heeft het stembureau zelf een flip-over neergezet met de tekst stembureau. Alleen bij de ingang nog een extra bordje met een pijl, tweede bord binnen dus noodzakelijk
- Er staan prullenbakken aan de zijkant van het gangpad, hierdoor kunnen rolstoelen mogelijk moeilijk langs
- De kapstok staat gemakkelijk passeren en keren in de weg
- Er kwam direct iemand naar buiten die de deur in de gaten houdt voor mensen die slecht ter been
- Binnen staat geen bord terwijl het stembureau niet zichtbaar om een hoekje zit in dezelfde ruimte

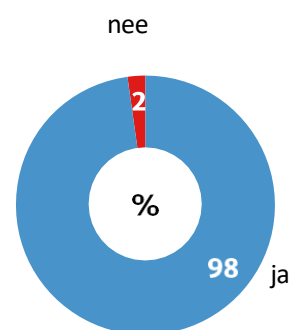

3.3 Het stemlokaal

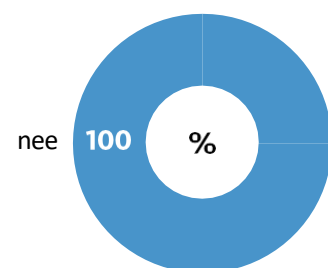
In het stemlokaal is voldoende ruimte voor rolstoelen of scootmobielen om de stempas af te geven bij de stemtafel, het biljet in te vullen en het formulier in de bus te deponeren. De entree is geen probleem, omdat er op één stembureau na geen drempels zijn en de deuren meestal open staan.

Het lage blad vraagt wel aandacht omdat deze niet altijd aanwezig zijn en ook niet altijd op de juiste hoogte. Soms worden ze handmatig aangepast als iemand in een rolstoel of scootmobiel komt stemmen. Het komt ook voor dat daar om moet worden gevraagd. De leesloop wordt vaak genoemd in de data omdat de leeshulp nog in de verpakking zit of de batterijen ontbreken/leeg zijn. Stoelen ontbreken regelmatig.

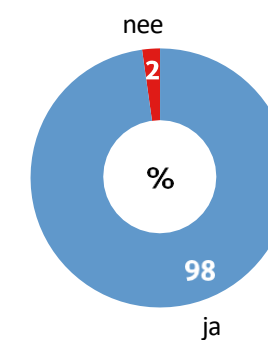
De vloer is verhard, obstakelvrij en de doorgangen zijn ruimer dan 1,2 meter

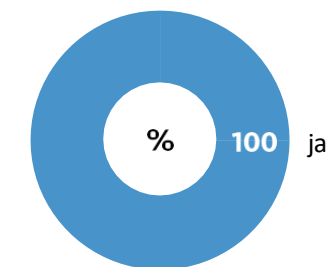
Is er een drempel hoger dan 2 cm?

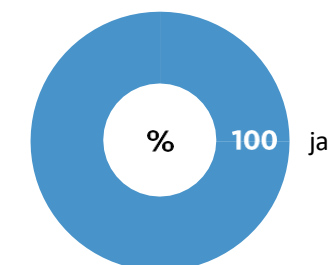
Er is een vrije draaicirkel van minimaal 1,5 meter bij de stemtafel

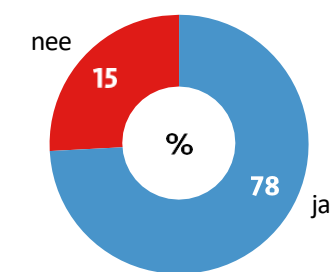
Er is een vrije draaicirkel van minimaal 1,5 meter bij het stemhokje

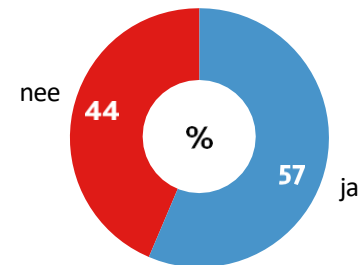
Er is een opstelruimte voor/naast de stembus van meer dan 1,5 meter

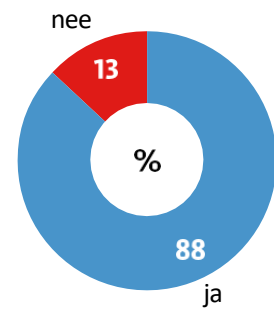
Er zijn stoelen aanwezig (voor als er een wachtrij is)

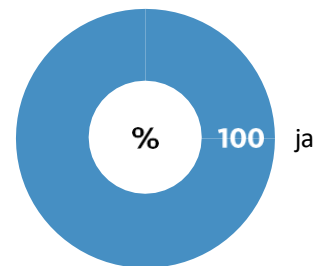
Heeft minstens één op de vijf stoelen armleuningen?

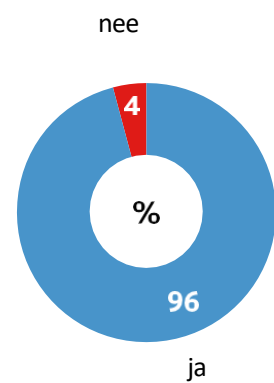
Is er een stemhokje met een laag blad aanwezig, met 75 cm ruimte eronder?

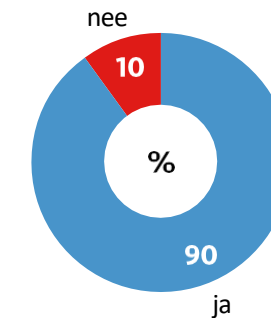
Het lage blad is niet hoger dan 85 cm?

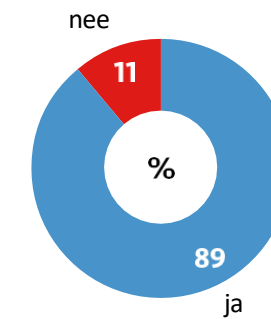
Het lage blad is onderrijdbaar

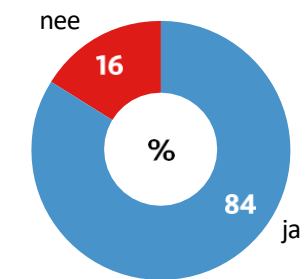
Het lage stemhokje is te gebruiken door een klein model scootmobiel

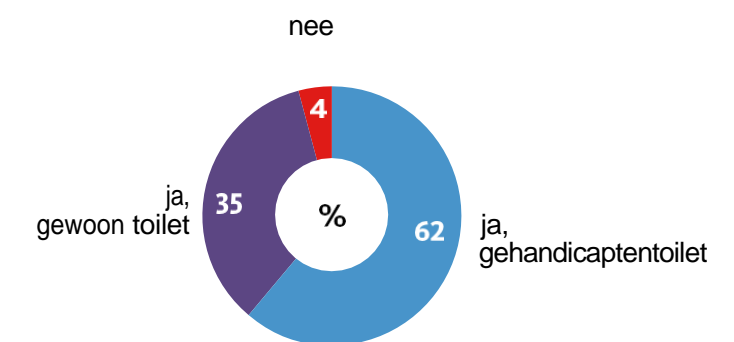
Is er een leesloep zichtbaar aanwezig?

Is de leesloep operationeel?

Is er een openbaar toilet aanwezig?

Wat hebben waarnemers genoteerd?

- Het blad in het stemhokje wordt verlaagd als iemand met een rolstoel of scooter binnenkomt
- De batterij van de loep leeg
- Geen stoelen, wel krukjes
- Alleen lage bankjes, voor kinderen
- Batterij van de loep ontbreekt
- Op aanvraag wordt het hoog ingestelde blad verlaagd
- Geen opstapje voor kleine personen, er mist een lampje bij het stemhokje
- Blad is verkeerd gemonteerd, daarom geen laag blad
- Voorzitter stembureau: Ik merk dat mensen bij binnenkomst verward zijn. We zitten met de rug naar de mensen, voelt niet prettig
- Leesloep is nog niet uitgepakt
- Loep is na opmerking erover op tafel gelegd. Er waren geen batterijen voor de loep
- Zeer hoge drempel plus open rooster voor ingang. Voorzitter stembureau heeft hierover gebeld met gemeente. Het antwoord was dat gebruikers van een scooter wel een stok hebben, dus kunnen ze het laatste stukje lopen. Er is een provisorische oprijplank gebracht
- Toen ik binnenkwam stond een tafel onhandig opgesteld. Deze werd op mijn aanwijzingen gelijk verplaatst. Laag schrijfbled voldeed niet aan de eisen
- Bij het naar buiten gaan viel me op dat niet duidelijk was naar welke kant de schuifdeur openging, een dame zocht de

uitgang en stond te wachten voor een vaste glazen wand, de glazen schuifdeur zat wat verderop

- Honden worden in huize Salland niet toegelaten en in 't Hof wel. De voorzitter in 't Hof gaf aan een hondenliefhebber te zijn en ze dus niet te weigeren; en het lid in Salland zei dat het niet mocht volgens de reglementen
- In gemeenschapshuis de Kuip hebben diverse mensen gestemd die zeiden dat ze maar naar de Kuip kwamen, omdat ze Salland niet konden vinden (is vlak bij elkaar). Toen we bij Salland kwamen vertelden medewerkers van het stembureau dat ze voorheen altijd bij de hoofdingang van het huis zaten, maar sinds enige jaren bij een beetje achteraf liggende zij-ingang. Hadden ze al aangekaart bij de gemeente maar was nog niets mee gedaan, hoorden we
- Er zijn veel stembureaus in een kleine omgeving. Dat kreeg ik te horen bij meerdere bureaus
- Bureauleden zijn ontevreden over locatie. Deze is in de sporthal, vorige keer was het in de kantine. Die is beter toegankelijk, zeker voor rolstoelen. Ook geen daglicht in de sporthal
- Verzoek van de voorzitter om de stemhokjes een volgende keer in overleg te plaatsen, ze staan nu onlogisch ten opzichte van de ingang
- Heel vreemd dat de deur om 19.00 uur dichtgaat, er is melding gedaan bij gemeente
- Adres is eigenlijk Johannes van Vlotenlaan in plaats van Pieter de Hooghstraat

3.4 Informatievoorziening aan de kiezers/raad

De gemeente Deventer communiceert over de verkiezingen via verschillende kanalen, namelijk via deventer.nl, klantencontactcentrum, balie, huis aan huis-krant en social media. In de toegankelijkheidscriteria van het Ministerie van BZK zijn twee voorschriften over de communicatie aan kiezers opgenomen:

- Op de website van de gemeente moet vermeld zijn welke stemlokalen voldoen aan de toegankelijkheidscriteria
- Op de stempas moet vermeld zijn op welke locatie gestemd kan worden en of dit stemlokaal toegankelijk is of niet.

De rekenkamer heeft de bovenstaande criteria nader onderzocht.

De gemeente Deventer heeft voorafgaand en gedurende de Europese verkiezingen een (online) pagina ingericht over de toegankelijkheid van stemlokalen. Op deze pagina worden inwoners o.a. geïnformeerd over waar je kan stemmen met een visuele beperking, stemmen en scootmobiel en hulp voor kiezers met een lichamelijke beperking. Daarnaast wordt er ook gecommuniceerd over welke stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een beperking.

De gemeente Deventer schrijft het volgende op haar website "Bijna alle stembureaus zijn toegankelijk voor mensen met een beperking. Zo kan iedereen gebruik maken van het kiesrecht". Deze tekst impliceert dat niet alle stemlokalen toegankelijk zijn. Om te bekijken welke stemlokaal toegankelijk zijn, wordt je doorverwezen naar de website www.waarismijnstemlokaal.nl.

Uit deze website blijkt dat alle stemlokalen toegankelijk zijn voor mensen met een beperking. De informatie op de website www.waarismijnstemlokaal.nl is tegenstrijdig met de informatie op de eigen website van de gemeente Deventer. Van de mogelijkheid om met audio-ondersteuning/stemmal te stemmen bij het stembureau De Scheg wordt wel melding gemaakt.

Op de verstuurde stempas wordt het dichtstbijzijnde stemlokaal vermeld door de gemeente Deventer. Daarnaast verstuurt de gemeente een kandidatenlijst aan inwoners. Op deze kandidatenlijst stond aangegeven dat het stembureau Biljartcentrum Van Dam niet toegankelijk was voor mensen met een beperking. Deze informatie stond niet vermeld op de website van de gemeente Deventer. Ook blijkt dat bij ten minste één stemlokaal (Huize Salland) het adres leidt tot verwarring door dat de ingang op een andere adres/nummer zit.

Informatievoorziening aan de gemeenteraad

De Kieswet schrijft voor dat alle stembureaus toegankelijk moeten zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Bij 100% toegankelijkheid is het "pas toe of leg uit" principe van toepassing. Dit betekent dat wanneer het college van B&W geen 100% toegankelijkheid kan garanderen, het de gemeenteraad dient te informeren over de reden daarvoor.

In mei 2024 heeft de rekenkamer uitgevraagd hoeveel stembureaus niet toegankelijk zijn. Hierbij is aangegeven dat 100% van de stemlokalen toegankelijk is. Uit de communicatie van de gemeente Deventer blijkt dat ten minste één stembureau (Biljartcentrum De Dam) niet toegankelijk is.

Het college van B&W heeft de gemeenteraad niet geïnformeerd over de reden waarom dit stemlokaal niet toegankelijk is. De rekenkamer concludeert dat het college van B&W niet heeft voldaan aan de wettelijke verplichting om de gemeenteraad te informeren

The screenshot shows a browser window with the URL <https://www.deventer.nl/verkiezingen/toegankelijkheid-stembureaus>. The page title is 'Deventer.nl | verkiezingen | toegankelijkheid stembureaus'. The main heading is 'Toegankelijkheid stembureaus'. Below this, there are several sections: 'Bijna alle stembureaus zijn toegankelijk voor mensen met een beperking. Zo kan iedereen gebruik maken van het kiesrecht.', 'Aanpassingen bij het stembureau', 'Stemmen en scootmobiel', 'Hulp voor kiezers met een lichamelijke beperking', and 'Stemmen met een visuele beperking'. Each section contains specific details about accessibility measures at various polling stations.

Grote Kerkhof 1
Postbus 5000
7400 GC Deventer

14 0570
telefoon

Raad van de gemeente Deventer,
t.a.v. de Rekenkamer

direct telefoonnummer

gemeente@deventer.nl
e-mail

DEV-BLD-MO/2024-890
kenmerk

uw referentie

29 oktober 2024
datum

contactpersoon

Reactie rapport 'Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de
toegankelijkheid van stemlokalen'
onderwerp

Geachte leden van de rekenkamer,

Hierbij ontvangt u onze reactie op het eindrapport van de Rekenkamercommissie d.d. juni 2024
"Onderzoek Rekenkamer Deventer naar de toegankelijkheid van stemlokalen".

Het college heeft met belangstelling kennisgenomen van de inhoud van dit rapport.
Voordat het college ingaat op de aanbevelingen uit het rapport wil het een algemene reactie geven.
Het college dankt de rekenkamer voor het uitvoeren van een gedegen onderzoek waarbij alle
stemlokalen zijn onderzocht. Dat geeft een goed beeld van de situatie in onze gemeente. De
conclusie is duidelijk, er is werk aan de winkel.

Het college is zich bewust van het feit dat er verbeteringen nodig zijn en is daarmee bezig. In de
afgelopen jaren hebben we de organisatie rondom de verkiezingen verbeterd en versterkt. Er is ook
een speciaal stemlokaal bijgekomen met hulpmiddelen voor inwoners met een visuele beperking.
Daar wil het college op doorpakken.

Daarnaast worden de stemlokalen door meer stembureauleden bemenst dan wettelijk noodzakelijk is.
Deze vrijwilligers ondersteunen de kiezer waar nodig, bijv. met uitleg of begeleiding. Wij zijn dan ook
blij met de grote groep vrijwilligers die elke verkiezing weer deelneemt. Gedurende de verkiezingsdag
zijn we in contact met de stemlokalen. Stembureauleden signaleren soms obstakels en problemen en
deze signalen worden zo mogelijk direct opgelost. Hiermee volgt de gemeente wellicht niet de
wettelijke norm van toegankelijkheid, maar in de praktijk leidt dit tot tevredenheid. Er komen weinig
klachten over toegankelijkheid. Klachten die we wel ontvangen nemen we serieus.

Ten slotte wil het college aangeven dat gemeenten de afgelopen twee jaar vier verkiezingen hebben
moeten organiseren, waardoor er geen tijd was om gedegen onderhoud te plegen.

Aanbevelingen

1. **Zorg op korte termijn voor meer toegankelijke stemlokalen**

Op basis van de bevindingen per stemlokaal kunnen we de stemlokalen met de meeste
aandachtspunten aanpakken. Daarnaast monitoren we waar we nieuwe stemlokalen kunnen
introduceren om voor een betere spreiding te zorgen en een betere toegankelijkheid te
bieden.

2. **Streef op de langere termijn naar 100% toegankelijkheid**
De rekenkamer gebruikt hier terecht het woord 'streef'. Praktisch gezien is 100% toegankelijkheid niet haalbaar. Mede door gebruik van veel verschillende locaties verspreid over de hele gemeente en van verschillende leeftijd (veel oude panden) kan de toegankelijkheid van 100% niet worden gegarandeerd.
3. **Controleer steekproefsgewijs de stemlokalen tijdens verkiezingen**
Het college neemt deze aanbeveling over.
4. **Betrek stembureauleden meer bij de organisatie**
In lijn met het advies van de rekenkamer blijft de gemeenten dit doen.
5. **Informeer de gemeenteraad over de toegankelijkheid**
Het college neemt deze aanbeveling over.

Met de aanbevelingen uit dit rapport kan de gemeente aan de slag.

Burgemeester en wethouders van de gemeente Deventer,
de secretaris, de burgemeester,

J.P. Wassens

R.C. König